

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Мілена Михайлівна Міленіна,
завідувач відділу інтелектуального розвитку
обдарованої особистості
Інституту обдарованої дитини НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.013.74:376-056.5

ФОРМИ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ В АВСТРАЛІЇ

В Австралії діє федеративна система управління. Загальнонаціональний уряд було створено у 1901 р. на основі угоди про утворення федерації шести штатів. Серед них: 1) Новий Південний Уельс, 2) Вікторія, 3) Квінсленд, 4) Південна Австралія, 5) Західна Австралія, 6) Тасманія. Є також дві території, що за Конституцією знаходяться під юрисдикцією центрального уряду, але мають право на самоврядування, наближаючись до рівня штатів. Це Північна Територія та Австралійська столична територія, де знаходиться місто Канберра – столиця країни й резиденція уряду.

Виконавча влада належить королеві Великої Британії, представлена генерал-губернатором, а законодавча – двопалатному парламенту, що складається з Сенату (76 місць – по 12 представників від кожного із 6 штатів і по 2 від кожної території) і палати представників (148 місць – не менше 5 представників від штату). Законодавча система заснована на англійському загальному праві, визнає верховенство Міжнародного Верховного Суду, що має штаб-квартиру в Гаазі. Юридичну владу представляє Верховний Суд, а генерал-губернатор призначає верховного суддю та 6 інших суддів. Державна мова – англійська, а грошова одиниця – австралійський долар.

Департамент освіти і навчання відповідає за всю національну політику в галузі освіти. Це єдина централізована структура, що припускає існування лише незначної різниці в адміністративних нормах різних штатів. Усі інститути, що навчають іноземних студентів, повинні отримати акредитацію штату або місцевого відділення міністерства освіти і відповідних професійних та промислових організацій. Потім Департамент освіти і навчання реєструє вже отриману акредитацію інституту. Коледжі технічного та подальшого навчання (TAFE) проходять реєстрацію та акредитацію в тих самих органах, що й австралійські середні школи. Більшість приватних коледжів також тісно співпрацює із

тими галузями промисловості, в яких працюватимуть їхні студенти, і забезпечує кваліфікацію рівня TAFE. Гарантію якісного викладання у приватних навчальних закладах забезпечує Австралійська рада з питань приватної освіти і навчання – АСПЕТ (the Australian Council of Private Education and Training), що здійснює контроль над усіма приватними освітніми організаціями.

Шкільна освіта

Система початкової та середньої освіти в Австралії є однією з найкращих у світі. У школах країни значна увага приділяється індивідуальним особливостям учнів, їхнім талантам та інтересам. Надана їм підтримка дозволяє зменшити негативний вплив особистих недоліків на процес навчання. Шкільна програма побудована таким чином, щоб максимально розвинути інтелектуальний, суспільний, творчий та кар'єрний потенціал кожного учня [13].

Більшість шкіл країни – державні, що здійснюють навчання австралійців і постійних жителів за номінальну плату. Приблизно чверть середніх навчальних закладів – приватні, де навчання оплачується повністю. Більшість приватних шкіл пов'язані з різними релігійними організаціями. Також можливе фінансування і з приватних фондів. У країні багато католицьких приватних шкіл, керованих Католицькою освітньою комісією.

Відвідування шкіл для дітей віком від 6 до 15 років в Австралії є обов'язковим, однак розпочати навчання у школі можна раніше 6-ти і закінчити після 15 років. Загалом в освітній шкільній системі Австралії можна виділити 4 ступені:

- 1) початкова школа (із 1 класу по 6 або 7 класи);
- 2) середня школа (із 7–8 класу по 12 клас);
- 3) молодший коледж (із 7–8 класу по 10 клас);
- 4) старші класи або вищий коледж (11–12 класи).

У початковій школі вивчаються такі предмети, як: англійська мова, математика, суспільні та природничі науки, мистецтво (серед яких музика, образотворче мистецтво, рукоділля та сценічне мистецтво), фізична культура й особистісний розвиток.

Процедури виставлення остаточних оцінок у різних штатах різні. Вони базуються або на академічних результатах, продемонстрованих упродовж терміну навчання, або є комбінацією поточних шкільних оцінок та результатів випускних іспитів. Питання про вступ до вищого або спеціального навчального закладу вирішується на підставі успішності в школі.

Навчальний рік в австралійських школах ділиться на чверті (кожна триває 12 тижнів), починається в наприкінці січня та закінчується на початку грудня.

Батьки мають можливість обговорювати прогрес учня під час зустрічей з учителями. Подібні зустрічі проводяться 1–2 рази на рік. Окрім того, наприкінці кожної чверті батьки отримують зі школи звіт про успішність та розвиток учнів.

Середня школа охоплює 5 або 6 років навчання (7–12 або 8–12 класи). Після 10 класу школярі можуть залишити школу. Після закінчення 12 класу і випускних іспитів учні отримують сертифікат (свідоцтво)

про закінчення школи (High School Certificate – HSC). Назва цього документа варіюється залежно від штату і території, однак, незалежно від назви, вони однаково розцінюються австралійськими університетами. Вступних іспитів у австралійських університетах не існує, тому отримання місця в університеті забезпечується результатами, що відображені у свідоцтві про закінчення школи.

Становлення системи освіти обдарованих і талановитих дітей

Наприкінці 1970-х рр. цікавість до обдарованих дітей в усіх штатах Австралії почала поступово зростати. У штаті Новий Південний Уельс, не дивлячись на спроби уникнути створення спеціальних класів для обдарованих учнів, ці класи зберегли авторитет та популярність. Вони відомі ще як класи можливостей, що були створені у 1932 році. Наразі вони залишаються основним компонентом положення програми для обдарованих дітей з початковою ціллю розширити їх, щоб учні з периферії також мали можливість навчатися у таких класах.

Західна Австралія поглиблює рівень підготовки у деяких школах, акцентуючи увагу на певних предметних галузях. У штаті Вікторія постійно зростаюче усвідомлення потреб обдарованих учнів призвело до створення Вікторіанської асоціації для обдарованих і талановитих дітей, а пізніше (у 1976 р.) – Цільової групи для вивчення освіти обдарованих дітей.

У Південній Австралії у першій половині 1970-х рр. переважали значні зміни в структурі школи – адміністрації та навчальні програми. Важливою особливістю стало введення таких інновацій, як класи відкритого планування, сімейні об'єднання та спільне навчання. У цей період було приділено мало уваги суттєвим реформам, спрямованим на потреби обдарованих учнів і студентів у Південній Австралії [7].

У Тасманії не було визнання обдарованих учнів і студентів, які мають особливі потреби, і це пов'язано зі схильністю освітньої системи до егалітарної, у якій освітній процес здійснювався в соціальних цілях.

Ситуація в Північній території була охарактеризована у звітній заяві: «Через географічні, демографічні та адміністративні умови у Північній території, під тиском егалітарного руху в 1970-х питання обдарованих і талановитих дітей не мають високого рейтингу» [23].

В системі освіти Австралійської столичної території відбувалися значні зміни, однак освіті обдарованих було приділено мало уваги. Коли Австралійська рада з питань освіти звернулася з проханням надати інформацію про положення для обдарованих дітей, була дана коротка відповідь: «Немає жодних конкретних положень стосовно системи освіти для обдарованих дітей в дошкільних установах, початковій і середній школі». Як і в Південній Австралії, тут практикувалися класи відкритого планування, де вважалося, що акцент на індивідуальних учнях є найкращим методом забезпечення потреб обдарованих дітей.

Цікаво, що у 1975 р. було створено єдиний заклад – Gabbinbar State School, у якому були спеціалізовані мультівікові класи для обдарованих дітей, яких ідентифікували на основі висновків вчителів та оцінки інтелектуального функціонування керівними співробітниками. Програму спеціальних класів було спрямовано на розвиток та поглиблення мисленнєвих умінь і навичок, навчання дітей такого раннього віку німецької, індонезійської мов, а також мови есперанто. Спеціалізовані класи проіснували до 1981 р., поки не відбулись кадрові зміни, унаслідок чого спеціальні класи стали менше підтримувати. Класи було ліквідовано після короткої та невдалої спроби замінити їх частковими програмами для обдарованих учнів.

Упродовж свого існування ці спеціальні класи розглядалися як радикальне положення, а не як модель для наслідування для інших шкіл.

Експеримент Gabbinbar став важливим прикладом для тих, хто прагне впровадження інноваційних підходів, особливо стосовно освіти обдарованих дітей.

Важливий етап розвитку розгорнувся у другій половині 1970-х і на початку 1980-х років. Динамічний розвиток на міжнародному рівні у 1975 р. став причиною скликання всесвітньої Ради з питань обдарованих і талановитих дітей. Участь австралійців у першій конференції, на якій була заснована Рада, забезпечила обрання австралійських фахівців до виконавчого комітету всесвітньої Ради. Це подання і на сьогоднішній день залишається майже незмінним.

В Австралії створюються асоціації для обдарованих і талановитих дітей, деякі з яких були державними об'єднаннями. У Квінсленді Північна Брісбенська асоціація для обдарованих і талановитих дітей незабаром реорганізувалась у Квінслендську асоціацію з місцевих Асоціацій, що мають безліч власних об'єднань і філій.

У 1983 р. в Манілі було проведено всесвітню конференцію. Незабаром у Мельбурні (з фінансовою підтримкою країн Співдружності) було проведено Першу національну конференцію з питань обдарованих дітей.

У другій половині 1980-х рр. національні та державні асоціації зміцнювали свої програми й діяльність.

Відбувалися численні національні конференції, що надавали можливості вчителям та батькам обмінюватися досвідом і почути основні презентації та лекції. На деяких з них були присутні відомі міжнародні діячі в галузі освіти обдарованих. У школах спостерігався підвищений інтерес до обдарованих учнів і більше уваги приділялося розробленню способів задоволення їхніх потреб. Важливою подією стало проведення в Сідней в 1989 р. Конференції з питань обдарованих і талановитих дітей. Це було неоціненний досвід для вчителів, що надав можливість дізнатися думку багатьох провідних експертів у цій галузі [9].

У 1985–1986 рр. Департаментом освіти було призначено 12 регіональних консультантів із питань освіти обдарованих. Консультанти пройшли декілька етапів підготовки, а потім кожен працював у галузі надання професійної підготовки та проведення

семинарів для вчителів і батьків. Це був період, коли основний акцент робився на діяльності зі збагачення, що в основному пропонується в звичайному класі або в межах окремих програм. Такі програми потребували багато додаткового, понаднормового шкільного часу: тривалість сесій, їхня частота впродовж тижня, зміст програми тощо. Програми зі збагачення були ініціативами окремих учителів, а не школи.

У 1993 р. Національна рада з питань шкільних програм та Департамент із питань зайнятості, освіти та навчання фінансує «Зигзаг Проект». Це був перший з трьох проектів, що фінансувалися Департаментом. Його було проведено в 1993–1994 роках. Другий проект відбувався в Північному регіоні у 1994–1995 рр., а третій – у 1995–1996 роках. Ці проекти відбувалися за участю невеликої кількості шкіл і передбачали виявлення обдарованих учнів серед різних груп учнів/студентів [6]:

- учнів/студентів-інвалідів;
- учнів/студентів із низьких соціально-економічних верств суспільства;
- учнів/студентів із низьким рівнем володіння англійською мовою;
- учнів/студентів, для яких англійська є рідною.

У 1997 р. тодішній міністр у справах освіти Боб Куїнн виділив 1 млн доларів на освіту обдарованих і талановитих, завдяки чому Міністерство освіти створило ініціативу GATE (Gifted and Talented Education – освіта обдарованих і талановитих). Ініціатива складалася з трьох компонентів:

- 1) фокус-школи – 4 основні школи – було створено у 1997 р.;
- 2) стипендії;
- 3) гласність [4].

Метою цього проекту було підвищення ефективності заходів шкільної програми щодо потреб учнів, особливо обдарованих і талановитих за рахунок:

- планування навчальної програми для обдарованих і талановитих;
- стратегій навчання та ідентифікації обдарованих і талановитих;
- класних та шкільних організацій, що сприяють розвитку талантів та здібностей.

Визначення поняття обдарованості

У документі, підготовленому Шкільною комісією Австралії (1980), розглядаються проблеми, що пов'язані з темою обдарованості, де остаточно не вироблено однозначного підходу [11].

В Австралії «Обдаровані діти – це насамперед діти з яскравими проявами інтелектуальних, творчих та інших здібностей і задатків, для яких потрібні відмінні методи та форми навчання, ніж ті, які пропонує звичайна школа» [23].

Комісія рекомендувала використовувати різні методи визначення здібностей залежно від сфери їх прояву. Так, наприклад, способи і методи, прийнятні для виявлення інтелектуальних здібностей, повинні відрізнятися від методів визначення обдарованості в

сфері мистецтва та культури. У країні існують різні форми організації навчального процесу та способи побудови програми, що мають палких прихильників. Комісія зосередила основну увагу на вивченні таких проблем, як: групування учнів за здібностями, прискорений темп навчання, поглиблені програми та перебудова змісту освіти.

Наразі не існує єдиної думки щодо більш вдалих форм і методів навчання обдарованих учнів, однак у доповіді комісії спостерігається єдність думок щодо основних характеристик і елементів, якими обов'язково мають володіти ефективні програми навчання. До них належать:

- відповідний рівень підготовки вчителів;
- диференціація освіти, методи відбору учнів;
- теоретичне обґрунтування програм, цілей і завдань навчання;
- установча орієнтація персоналу;
- розроблення систем оцінювання та питань управління.

Створення умов, необхідних для продуктивного навчання обдарованих дітей, оперують концепціями рівності. Поняття обдарованості детально розглядається в багатьох освітніх документах, наукових статтях, доповідях:

- Освітня модель для обдарованих дітей і розвитку талантів (2000 р.);
- Юнський Проект. Доповідь (1996–97 рр.).

У цих документах зустрічаємо такі терміни: «... виявлення та задоволення потреб потенційно обдарованих учнів»; «...для розвитку талантів обдарованих невстигаючих»; «для підвищення ефективності заходів шкільної програми для потреб учнів з обдарованістю і талановитістю»; «більше учнів визначено як потенційно обдаровані»; «...належних заходів для обдарованих учнів і студентів»; «...визначила обдарованих і талановитих дітей»; «...здібності і таланти учні з усіх галузей визнаються і цінуються»; «...до покращення результатів освіти шляхом реалізації освіти обдарованих і талановитих»; «...заохочення співробітників до виявлення учнів, які мають потенціал».

Деякі джерела постулюють демонстрацію досягнень або потенційних здібностей, що проявляються у:

- загальних інтелектуальних здібностях;
- конкретних академічних здібностях;
- лідерських здібностях;
- психомоторних здібностях;
- образотворчому та виконавчому мистецтві;
- творчому або продуктивному мисленні.

Цю ідею різних видів обдарованості було розроблено Г. Гарднером у теорії множинного інтелекту. Вона передбачає, що обдаровані діти можуть мати труднощі у навчанні або навіть інвалідність. Дитина може мати надзвичайний талант у літературі, а також труднощі в математиці тощо.

Обдарованість дітей визначити не легко, оскільки потенціал не завжди виявляється в досягненнях. Може існувати багато перешкод, що блокують або

неправильно спрямовують розвиток здібностей. Учений Р. Ганьє (1995 р.) розробив концепцію усвідомлення ролі мотивації дитини та факторів впливу навколишнього середовища на дитину (сім'я, школа, однолітки тощо), що можуть перешкоджати реалізації здібностей дитини у досягненнях. Не всі обдаровані діти мають високу успішність.

Питання визначення обдарованості – це не лише питання IQ-тестування, яке може визначити обдарованість далеко не усіх типів. Школи, орієнтуючись на академічну обдарованість, можуть використовувати такі характеристики:

- визначення вчителів;
- поведінкові характеристики (існують характеристики, які обдаровані учні можуть проявляти в одній або декількох сферах);
- визначення батьків (опитування обох або одного з батьків через анкетування з метою виявлення певних характеристик дитини, її інтересів і досягнень на момент зарахування до навчального закладу, а також будь-які опитування, здатні виявити розбіжності між продуктивністю вдома і школі);
- сукупність номінацій (визначень);
- шкільне самоврядування (під час таких заходів може бути виявлено деякі приховані таланти);
- стандартизовані тести;
- IQ тести.

В Австралії також підтримується визначення Управління освіти Сполучених Штатів (Marland, 1982), що визначає обдарованих і талановитих учнів/студентів такими, «...які мають видатні здібності, здатні до високої продуктивності й потребують диференційованих освітніх програм (окрім тих, що надаються регулярними програмами шкіл)» [23].

Концепція обдарованості в сучасній Австралії є плюралістичною, поєднуючи досвід загальноприйнятих визначень обдарованості Дж. Марланда, Дж. Рензулі та Е. Танненбаума, прийнятих в освітній політиці та практиці. Ці визначення окреслюють широке коло критеріїв, що охоплюють успішність і потенційну успішність у багатьох галузях, охоплюючи (окрім інтелектуального) художній, драматичний, музичний таланти тощо.

Намагаючись зрозуміти, чому деяким обдарованим і талановитим молодим людям вдається реалізувати власний потенціал, а інші не можуть досягти таких же результатів, учений Д. Гулмен (1995 р.) зазначає, що рівень IQ складає лише 20 % з факторів, які визначають життєвий успіх. Також він стверджує, що академічні розвідки мають мало спільного з емоційним життям. Фактори, охоплюючи і той, який він називає емоційним інтелектом, становлять більшу частину успішного життя людини. Учений стверджує, що є різні способи бути розумним та досягти успіху, а емоційний інтелект є одним із них. Емоційний інтелект охоплює самоусвідомлення й імпульсне керування, наполегливість, старанність, самомотивацію, співчуття та соціальну виразність.

Фактори, що впливають на розвиток здібностей

Не можна забувати і про важливість ролі батьків у плеканні обдарованості. Розглядаючи сімейний вплив на розвиток обдарованості, деякі дослідження показали, що відносини у творчих сім'ях були дещо напруженими та далекими від взаємодії між дітьми і батьками, а також було відмічено певні взаємовідносини. У сім'ях зі жорсткою дисципліною та чіткою структурою виховання простежувався більш динамічний розвиток інтелектуальної обдарованості, однак творчо обдаровані діти частіше походили з сімей, де батьки не покладали на своїх чад високих очікувань і не висували жорстких вимог.

Головним є той факт, що цінності, які пропагує сім'я, є важливими факторами для розвитку таланту у різних сферах знань та діяльності. Сім'я через виховання створює атмосферу чесного та відкритого спілкування, розвиває довірливі, інтимні відносини, виховує впевненість і сміливість.

Дослідження підтвердили важливість синхронності діяльності школи та родини. Окрім інших факторів розвитку таланту, зазначається гнучке середовище школи, що надає можливості для розвитку інтересів і заохочує ініціативу. З досліджень австралійських учених стає очевидно, що внутрішньо-особисті та міжособистісні фактори пов'язані з наявністю сприятливого середовища в школі, сім'ї або громаді. Учений Урі Бронфенбреннер зазначає, що інтерактивний вплив ієрархії системи, який функціонує від загального розвитку з відмінностями між двома нижніми рівнями – мікросистемою і мезосистемою, також має відношення та впливає на розвиток здібностей. Мікросистема пов'язана із взаємодією між особою і зовнішніми системами (сім'я, школа, однолітки). Мезосистема у більш широкому контексті складається зі зв'язків і процесів, що утворюються між сім'єю, школою та сукупністю параметрів групи, які збагачують людський досвід [15].

Динамічна взаємодія між цими системами впливає на розвиток, що зумовлюється внутрішніми та зовнішніми факторами. Внутрішні фактори охоплюють специфічні здібності, схильності, наміри та мотивації, а до зовнішніх належать випадковості та взаємодія окремих груп у своєму середовищі. Ці фактори впливають не лише на цінності й переконання, а й на поведінку, тобто на розвиток особистості.

Асоціації та заклади, що опікуються обдарованими дітьми

Починаючи з 1990 р. у кожній державі розпочалася нова епоха політики та реалізації стратегій і помітно збільшилась кількість та урізноманітнення програм для обдарованих і талановитих дітей. В австралійській програмі Braggett (1993 р.) визначено 6 основних стратегій щодо обдарованих і талановитих дітей.

• **Збагачення:** диференційовані навчальні програми у межах класу і після школи, а також заходи на рівні громад (наприклад, семінари з творчого розв'язання проблем, стратегії, естетичні програми у галузі музики, танцю і драматичних мистецтв тощо).

• **Кластерні групи:** територіально об'єднані, які планують і здійснюють короткострокові програми для обдарованих учнів та їхніх вчителів.

• **Спеціальні центри за інтересами:** загальноосвітні середні школи з особливим нахилом на певні галузі знань (мова, сільське господарство, техніка, спорт тощо) із залученням обдарованих учнів з різних географічних районів для очного навчання; селективний вступ до шкіл; програми повного дня для учнів, які обдаровані в академічній галузі, музиці, мистецтві та спорті; вступ через огляд чи прослуховування.

• **Прискорення:** різні методи пропуску класів, ранній вступ до школи.

• **Інші програми:** наставництво, табори зі збагачення з різних галузей знань, коротко- та довгострокові літні програми, змагання (наприклад, «Турнір уміння розв'язання проблем майбутнього»).

• **Інші організації:** Державна асоціація для обдарованих і талановитих дітей, професійні асоціації, державні органи (музеї, зоопарки, науково-дослідні організації, університети та приватні заклади), що забезпечують розроблення та впровадження програм для обдарованих дітей, а також для їхніх батьків і вчителів (наприклад, програма Фонду Вікторії «Діти – високий інтелектуальний потенціал»).

Таким чином, наразі у кожному австралійському штаті діють спеціалізовані програми для обдарованих і талановитих дітей, відкрито спеціалізовані школи, створено організації, що опікуються питанням обдарованості.

Використані літературні джерела

1. *Alsop G.* Coping or counseling: Families of intellectually gifted students. *Roeper Review*. – 1997. – 20 (1). – P. 28–34.
2. *Albert R.* Observations and suggestions regarding giftedness, familial influence and the achievement of eminence. *Gifted Child Quarter.* – 1978. – v, 28(2). – P. 201–211.
3. Australian Bureau of Statistics. Catalogue No. 4221.0 Schools Australia, Table 5. Canberra: Australian Bureau of Statistics. – 1997.
4. *Bailey S. & Sinclair R.* Out of sight but not out of mind. *Gifted Education International*. – 1992. – 8. – P. 114–120.
5. *Bloom, B. (Ed.)*. Developing talent in young people. New York: Bantam Books. – 1985.
6. *Braggett E. J.* The education of gifted and talented children: Australian provision. Canberra. Commonwealth Schools Commission. – 1985.
7. *Bronfenbrenner U.* Ecological system theories. *Annals of Child Development*. – 1989. – 6. – P. 187–249.
8. *Brooks J. B.* Familial antecedents and adult correlates of artistic interests in childhood. *Journal of Personality*. – 1973. – 41. – P. 110–120.
9. *Cohen L. M. & Frydenberg E.* Coping for capable kids. Waco, TX: Prufrock Press. – 1996.
10. *Feldman D. H.* Beyond universals in cognitive development. Norwood, NJ: Ablex. – 1980.

11. *Feldman D. H.* Nature's gambit: Child prodigies and the development of human potential. New York: Basic Books. – 1986.

12. *Feldhusen J. F.* Talent development: The new direction in gifted education. *Roeper Review*. – 1995. – 18 (2) – P. 92.

13. *Feldhusen J. F.* How to identify and develop special talents. *Educational Leadership*. – 1996. – P. 66–69.

14. *Frydenberg E.* The coping strategies used by capable adolescents. *Australian Journal of Guidance and Counselling*. – 1993. – 3 (1). – P. 1–9.

15. *Frydenberg E.* Adolescent coping: Research and theoretical perspectives. London: Routledge. – 1997.

16. *Gagne F.* Giftedness and talent: Reexamining a reexamination of the definitions. *Gifted Child Quarterly*. – 1985. – 29 (3). – P. 103–112.

17. *Gagne F.* Much more than a semantic glitch: A rejoinder to Morelock's response. *Roeper Review*. – 1997b. – 20 (2). – P. 87–88.

18. *Gardner H.* *Frames of Mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic. – 1983.

19. *Getzels J. W., & Jackson P. W.* *Creativity and intelligence*. New York: John Wiley. – 1962.

20. *Goleman D.* *Emotional Intelligence*. New York: Bantam Books. – 1995.

21. *Gross M.* Radical acceleration in Australia: Terence Tao. *Gifted Child Today*. – 1986. – (9) 4. – P. 2–11.

22. *Gross M. U. – M.* *Exceptionally Gifted Children*. London: Routledge. – 1993.

23. *Larsson Y.* Gifted education policy in Australia. *Gifted Education International*. – 1986. – 4. – P. 49–55.

